

KRÁLOVNA TEJE

Jana Mynářová

Pro historický vývoj Egypta znamenal počátek Nové říše zcela novou etapu ve vývoji vztahů s jeho sousedy. Poté, co více než sto let ovládali dolnoegyptskou deltu a oblast středního Egypta syropalestinští panovníci označovaní v nápisech jako Hykósové, se k moci opětovně dostala tradiční královská rodina z horoegyptských Théb. Vztahy mezi egyptskou říší a Předním východem tak pochopitelně doznaly značných změn. Když se Ahmosovi I. podařilo úspěšně vypudit Hyksósy z jejich hlavního města v Avaridě (současné Tell el-Dabě), nezastavil se a ve své expanzi pokračoval dále na území jižní Palestiny. Zde následně rozvrátil i slavné hyksóské centrum Šaruhen. Především jeho zásluhou se tak Egyptu podařilo obnovit tradiční kontrolu nad obchodními stezkami vedoucími především podél pobřeží Středozemního moře dále na sever a spojujícími Egypt s bohatstvím Předního východu. Také jeho nástupci pokračovali v Ahmoseho úspěšné velmocenské politice, a to nejen v oblasti Předního východu, ale i v Núbii, kde postupně posouvali hranici egyptské kontroly nejdříve mezi 2. a 3. nilský katarakt; posléze byla za vlády Thutmose I. zničena i Kerma, hlavní město království Kuše, rozkládající se v prostoru 3. nilského kataraktu. A byl to opět Thutmose I., který pokračoval ve své vojenské expanzi i do oblasti Předního východu, úspěšně postoupil až do oblasti Karchemiše, kde na březích řeky Eufratu nechal vztyčit svou stélu vítězství. Právě zde se také jako první egyptský vládce poprvé v dějinách střetl s vojenskou silou churritské říše Mitanni, jejíž centrum se rozkládalo v oblasti Cháburského trojúhelníku.

Po krátké a vojensky nevýznamné vládě Thutmose II. byl za krále Horního a Dolního Egypta korunován syn jeho vedlejší manželky Esety, Thutmose III. Po relativně klidném údobí, kdy politickou moc držela v rukách jako regentka královna Hatšepsut, zahájil Thutmose III. ve 22. roce své vlády vojenskou kariéru, která neměla do té doby srovnání. V prostorách kolem svatyně bárky v karnackém Amonově chrámu se dochoval popis celkem 16 vojenských tažení, ke kterým došlo v následujících dvaceti letech. V době rané 18. dynastie byla přítomnost Egyptanů v Syropalestině jen sporadická a prakticky vždy byla svázána s válečnými výpravami. Teprve až v souvislosti s akcemi Thutmose III. můžeme v tomto regionu pozorovat usazování většího počtu obyvatel egyptského původu, kteří si s sebou přinesli také prvky své domácí kultury, stejně jako náboženské a další kulturní tradice.

Pro místní vládce se egyptské prostředí a jeho materiál stávají prestižními prvky, kterými se odlišují od ostatních členů této společnosti. Tato dominance prestiže egyptského materiálu zůstává určujícím prvkem pro období celých následujících 350 let, po které máme doloženo sepětí této části Předního východu s říší rozkládající se v povodí Nilu. Zejména centra v severních částech oblasti však začala v průběhu 16. století př. n. l. navazovat stále bližší kontakty s mitanským státem, což výrazně ohrožovalo zdejší velmocenské zájmy Egypta. Vojenská tažení Thutmose III. tak měla za úkol nejdříve získat opětovnou a trvalejší kontrolu nad syropalestinským územím, aby pak panovník mohl přistoupit k hlavnímu cíli, kterým bylo omezení vlivu říše Mitanni. O velikosti a intenzitě vojenských výprav Egyptanů ve velké míře vypovídá i archeologický materiál, protože s Thutmosovým jménem dnes spojujeme konečnou destrukci mnoha měst v Palestině i Sýrii, mezi něž patří i takové lokality jako Gezer, Tel Ta'anek či Megiddo. K přímému střetu s Mitanni však nedošlo dříve než ve 33. roce vlády, kdy Thutmosovy jednotky za použití člunů překročily tok Eufratu. Při svém postupu zcela vyplenily ty části země, které se rozkládaly na jih od Karchemiše a Thutmose III., podle vzoru svého děda Thutmose I., nechal na březích Eufratu vztyčit další stělu vítězství. Thutmosovi se podařilo konsolidovat vnitřní poměry minimálně v jižních oblastech, kde zavedl systém pravidelného výběru dávek a pravděpodobně zavedl s místními vládci i systém více či méně pravidelné výměny korespondence. Také synové těchto vládců přicházeli do Egypta, kde byli vychováváni na královském dvoře a kde jim byla vštěpována egyptská kultura, kterou si s sebou později odnášeli do svých syropalestinských měst. Syropalestina představovala již od nejstarších období nejen politicky významné území jako nárazníkové pásmo mezi Egyptem a dalšími politickými útvary Předního východu, ale především zdroj mnoha cenných nerostů a dalších komodit, kterých nebyl v Egyptě dostatek. Z oblasti Libanonu proudilo do Egypta především kvalitní dřevo, ale prostřednictvím středomořských přístavů to bylo i stříbro, lapis lazuli, slonovina, kvalitní víno, dobytek a koně. S tím, jak bylo dopravováno toto zboží do Egypta, přicházelo do povodí Nilu stále více a více cizinců, kteří se zde postupně usazovali a stávali se nedílnou součástí staroegyptské společnosti. Právě v této době se v egyptském jazyce začalo objevovat velké množství výpůjček, především ze semitských jazyků, které se vážou ke kulturní tradici těchto obyvatel. Kromě jazyka došlo i k nespornému obohacení egyptské kultury a náboženství. V egyptském panteonu se systematicky objevují i jména semitských božstev, jakými byl Baal, Rešef, Aštarta či Qidšu, a rozhodně nás nepřekvapí, že mnoho kultovních předmětů spjatých s těmito jmény pochází z oblasti Memfidy, která byla díky svým přístavům v této době hlavním centrem obchodu s Předním východem. Na stěnách soukromých hrobek v Thébách nacházíme mnoho vyobrazení náčelníků cizích zemí přinášejících dary ke dvoru egyptského vládce. Kromě

tradičních Núbijců a Asijců jsou často zachyceni také obyvatelé *Keftiu*, tedy starověké Kréty, ve svých pestrých oděvech a s nádhernými nádobami ve svých rukou. Není nadsazené tvrzení, že Egypt se v 15. a 14. století př. Kr. stává kosmopolitní společností a státem, kde se střetávají obyvatelé celého východního Středomoří, Předního východu i částí Afriky.

Vztahy s Mitanni však zůstávaly nadále napjaté i v době po smrti Thutmose III. Jeho nástupce Amenhotep II. pokračoval ve šlépějích otce a v průběhu svého prvního vojenského tažení se u Kadeše střetl s mitannským vojskem. I přes skutečnost, že se mu v tomto střetu podařilo zvítězit a následně pro výstrahu nechal popravít sedm místních vládců, se mu nepodařilo v tomto regionu zajistit mír a stabilitu. Nepokoje si vynutily již za čtyři roky další vojenská tažení. Na politické scéně se ale poprvé objevuje nový hráč – říše Chetitů. V průběhu 16. století př. Kr. indoevropská říše s centrem v srdci Anatólie postupně pronikala do severních částí Sýrie a nyní se dostala do přímé konfrontace s Mitannci a zprostředkovaně i Egyptany. Byl to zřejmě právě nátlak Chetitů, který přinesl změnu do egyptsko-mitannských vztahů. Ve snaze o udržení jisté stability v syrském regionu pravděpodobně došlo ke smíru mezi oběma mocnostmi, která mohla být za vlády Thutmose IV. potvrzena sňatkem mitannské princezny s egyptským panovníkem. Vždyť v jednom z dopisů, které poslal mitannský král Tušratta svému partnerovi v Egyptě – jímž nebyl nikdo jiný než Amenhotep IV. –, se praví:

„Když (Thutmose IV.), otec Nimmureji (= Amenhotepa III.) psal Artatamovi, mému dědovi, požádal o dceru [mého děda, sestru] mého otce. Psal mu pětkrát, šestkrát, ale on mu jí nedal. Když mu napsal posedmé, pak teprve pod takovýmto tlakem mu jí dal.“

Je zřejmé, že z politických protivníků se postupem času stali partneři. Tradice pojímání cizích princezen za manželky egyptských panovníků však není spojena jen se jménem Thutmose IV. Na počátku 20. století byla na západním břehu v Thébách, v údolí nazývaném Wádí Qurúd, objevena hrobka tří manželek (*hmt nšwt*) Thutmose III. se semitskými jmény Manuwai, Manhata a Maruta. Na základě nejnovější analýzy materiálu z hrobky se Jamesi Hochovi (2004: 329–336) podařilo potvrdit starší názor A. Schulmana (1979: 183), že příchod těchto žen do Egypta musíme spojit s událostmi popsányými v Thutmosových Análech:

„[Seznam darů, které byly přineseny do moci Jeho Veličenstva náčelníky] Recenu ve 40. roce (jeho) vlády ... Dary náčelníků Recenu: dcera náčelníka a (její) výbava ze zlata a lapisu lazuli její země, doprovod, služebníci a [otoci a otrokyně], kteří k ní náležejí (v počtu) třiceti.“ (Urk. IV, 668: 3–4; 668: 17–669: 3).

Po smrti Thutmose IV. zdědil trůn Egypta a s ním spojená území v Núbii a na Předním východě jeho syn jménem Amenhotep III. (trůnní jméno Nebmaatere) s vedlejší manželkou Mutemwijou. Egypt v té době představoval jednu z velmocí celého Předního východu, a to především díky núbij-

ským zdrojům zlata. Amenhotep nastoupil na trůn, ještě jako nedospělý, pravděpodobně v roce 1387 př. Kr. Tuto naši domněnku potvrzuje socha pokladníka Sebekhotepa, který drží mladého prince jménem Amenhotep-mer-chepeš, tedy pozdějšího krále Amenhotepa III. Také na nástěnné malbě v hrobce Hekamehhea (TT 64) vidíme panovníka vyobrazeného jako jinocha. Předpokládáme, že v době, kdy se ujal moci, mu mohlo být přibližně 12 let.

K nejvýznamnějším počínům jeho vlády nepochybně patří značná stavební aktivita, která tehdy dosáhla jednoho ze svých vrcholů. Nebyly to však jen královské památky, ale také velké množství staveb soukromníků, které přispěly k rozšíření množství zkušených řemeslníků a dalších umělců. K neznámějším Amenhotepovým počínům patří nesporně výstavba na obou březích Nilu v thébské oblasti, kam náleží budování chrámu zasvěceného bohu Amonovi v Luxoru, rozšíření chrámového komplexu v Karnaku, vybudování zádušního chrámu, ze kterého do dnešních dob zůstaly zachovány prakticky jen dvě monumentální sochy (tzv. Memnonovy kolosy), či rozlehlého paláce v Malkatě. Stranou nezůstaly ani jižní části země – zejména Nubie, kde nechal v Solebu vystavět opevněný chrám.

Také vztahy mezi egyptským králem a dalšími vládci Předního východu se prohlubovaly. Vždyť i samotný panovník zřejmě neváhal požádat svého švagra, mitanského krále Tušrattu, aby mu poslal sochu ninivské Išтары.

(EA 23) „Řekni Nimmurejovi, králi Egypta, mému bratru, mému zeti, jehož miluji a který mě miluje: Takto praví Tušratta, král Mitanni, který Tě miluje, Tvůj tchán: Mně se daří velmi dobře. Nechť (i) Tobě se daří velmi dobře. Tvému domu, Taduchepě, mé dceři, Tvé ženě, kterou miluješ, nechť se (také) daří dobře. Tvým (ostatním) ženám, Tvým synům, Tvým velmožům, Tvým vozům, Tvým koním, Tvým jednotkám, Tvé zemi a čemukoliv, co Ti náleží, nechť se daří velmi, velmi dobře. Takto (praví) Šauška (= Išara) z Ninive, paní všech zemí: „Přeji si odejít do Egypta, země, kterou miluji, a pak navrátit se (zpět).“ Takže Ti jí tímto posílám – již je na cestě. Nyní, také v době mého otce [...] odešla do této země a stejně jako dříve tam přebývala a byla uctívána. Nechť jí teď můj bratr uctívá desetkrát více než předtím. Nechť jí můj bratr uctívá a pak podle své libosti ji nechá odejít, takže se bude moci navrátit zpět. Nechť Šauška, paní nebes, nás chrání, mého bratra a mě, po sto tisíc let a nechť nám naše paní oběma zajistí velké potěšení. A nechť se chováme jako přátelé. Je Šauška bohyní jen pro mě a pro mého bratra není bohyní?“

Ostatně vztahy s Mitanni byly na tak dobré úrovni, že se dvě mitanské princezny staly manželkami egyptského panovníka. Jako první, pravděpodobně v 10. roce Amenhotepa, přišla do Egypta dcera mitanského krále Šuttarny II. a Tušrattova sestra Giluchepa, jejíž jméno se vytrácí s příjezdem Tušrattovy dcery Taduchepy, někdy kolem 36. roku Amenhotepovy vlády. Jedinou „velkou královskou manželkou“ se však již v počátcích jeho vlády stala Teje. Dlouho byla tato žena považována za krásnou, leč neurozenou dívku, která se prostřednictvím sňatku s panovníkem dostala až na nejvyšší stupně egyptského společenského žebříčku. Těto představě napomáhá-

lo, že na mnoha skarabech je uvedeno jméno jejich rodičů, ale žádné tituly, kterými by se její otec či matka mohli honosit. I v tomto případě se zdá, že skutečnost byla zcela odlišná. Tejiným otcem byl muž jménem Juja, který se již za vlády Amenhotepova otce Thutmose IV. mohl honosit významnými vojenskými tituly jako např. „velitel vozatajstva“. Také její matka – Cuje – byla „představenou Mínova harému“ v Achmímu a stejnou funkci zastávala i v Amonově chrámu v Thébách. Vyskytl se i názor, že prostřednictvím své matky mohla být spřízněna s významnou královnou počátku 18. dynastie – Ahmose-Nefertari (Aldred 1987). Teje nebyla jedináčkem a opět Cyril Aldred přišel s myšlenkou (1957), že jejím bratrem nebyl nikdo jiný než významný hodnostář – „druhý prorok Amonův“ a „největší z věstců“ v chrámu Re-Atuma a „kněz *setem* náležející Karnaku“ – Aanen. Poněkud hypotetická stále zůstává možnost, že dalším Tejiným sourozencem mohl být pozdější vládce Aj. Tento názor se především zakládá na podobnosti titulů Juji a Aje, stejně jako na očividném spojení obou hodnostářů s oblastí středoegyptského Achmímu.

Amenhotep pojal Teji za manželku již ve 2. roce své vlády a u příležitosti tohoto sňatku nechal vyhotovit první z celé řady komemorativních skarabů, na kterém jejich sňatek slavnostně vyhlásil. Nevíme však, kolik bylo v této době Teji let. Postupem času porodila svému muži šest dětí – dva syny (kněze *sem* Thutmose a budoucího krále Amenhotepa) a čtyři dcery (Sitamon, Eset, Henuttaneb, Nebetiah/Baketaton). Vedle již zmíněných mitanských princezen a „velké královské manželky“ se na Amenhotepově dvoře pohybovaly i mnohé další vedlejší manželky, mezi nimiž nalezneme i tři jeho vlastní dcery (Sitamon, Eset a Henuttaneb). Je možné, že v Amarnském dopisu č. 1 (EA 1), adresovaném Amenhotepem babylónskému králi Kadašman-Enlilovi I., se může skrývat přehled jeho „aktuálních“ nových manželek.

(EA 1) „Kadašman-Enlilovi, králi Karaduniaše, mému bratru, řekni: Takto (praví) Nibmurea, velký král, král Egypta, Tvůj bratr. Mně se daří dobře. Nechť i Tobě se daří dobře. Tvému domu, Tvým manželkám, Tvým synům, Tvým velmožům, Tvým koním, Tvým vozům ve Tvých zemích nechť se daří velmi dobře. Mně se daří dobře. Mému domu, mým manželkám, mým synům, mým velmožům, mým koním, mým vozům, mým vojskům četným se daří dobře. A (též) v mých zemích se daří velmi dobře. Nyní jsem slyšel (tato) slova, která jsi mi napsal: „Nyní žádáš o moji dceru, aby se stala tvojí manželkou, avšak moje sestra, kterou Ti dal můj otec, je již u Tebe. Nikdo jí ale neviděl, (aby potvrdil), zda-li je (ještě) naživu, či zda-li je mrtva.“ Toto jsou Tvá slova, která jsi mi napsal ve své tabulce. (Ale) kdy jsi sem poslal svého hodnostáře, který (skutečně) zná Tvou sestru, který by si s ní mohl pohovořit a poznat ji? Pak by si s ní mohl promluvit? Muži, které jsi sem poslal, nic neznamenají [– jeden byl ...] ze Zaqary, (další pak) pasák oslů z [...]. Nebyl mezi nimi nikdo, kd[]o jí zná, kd[]o byl v blízkosti Tvého otce a kdo [by jí mohl poznat]. Dále, poslové, kteří [...] A když jsi mi napsal takto: „Řekl jsi mým poslům, zatímco se Tvé manželky shromáždily (a) stály před Tebou: „Hleďte, zde je vaše paní, která stojí před vámi.“ Ale moji poslové nepoznali, (zda-li) je to moje sestra, která byla u Tebe, o které Ty sám jsi napsal: „Moji poslové ji nepoznali“ a (stále) říkáš: „Kdo ji (už) skutečně pozná?“ Proč jsi mi neposlal hodnostáře, kte-

rý by Ti řekl pravdu (o tom, jak) dobře se daří Tvé sestře, která je zde? A pak budeš moci uvěřit tomu, kdo vstoupí, aby spatřil její obydlí a její vztah s králi? A když jsi mi napsal: „Možná je to dcera nějakého chudého muže, nebo nějakého Kaška, či dcera nějakého Hanigalbatce, nebo možná někoho z Ugaritu, kterou viděli moji poslové. Kdo jim může věřit, že je s Tebou? Ona neotevřela ústa. Nikdo jim (přeci) nemůže nic věřit.“ Toto jsou Tvá (vlastní) slova. Ale pokud by byla Tvá sestra mrtva, kdo by pak mohl zatajit [její smrt] a ukázat Ti jinou [místo ní]? Nechtějí Amon [je mým svědkem ...] v Egyptě. A nyní jsi mi psal: „Mé dcery, které jsou vdány za [sousední] krále – pokud tam moji poslové jsou, mohou s nimi hovořit a přinesou mi dar. Ta, která s u Tebou [...] „Toto jsou Tvá slova. Avšak pokud jde o Tvé sousedy, bohaté a mocné krále – tvé dcery u nich získávají (majetek, který pak mohou) přinést Tobě. Ale co má ona, Tvá sestra, která je (tu) u mne? Pokud (však) něco získá, pošlu Ti to. Je to vhodné, že dáváš své dcery, aby jsi získal majetek od svých sousedů? A když jsi mi nyní napsal slova mého otce. Nech to být! Neříkej jeho slova (a) nastol dobré bratrské vztahy mezi námi – toto jsou slova, která jsi mi napsal. Nyní jsme bratři, já a ty, my dva. A já jsem se rozzlobil kvůli Tvým poslům, protože Ti řekl: „Nic není dáno těm, kteří přicházejí do Egypta.“ Pokud se (ale) týká těch, kteří přišli ke mně – nyní přišel ke mně jeden z nich [a neo]bdržel (snad více) stříbra, zlata, [oleje, vzácných oděvů] a všech možných krásných věcí [než] v každé jiné zemi? Neříkají pravdu tomu, který je poslal! Poprvé šli poslové ke Tvému otci a jejich ústa říkala lži. (Teď) podruhé šli a lhali Tobě. Tak jsem si řekl: „Ať jim něco dám nebo nedám, stejně Ti budou lhát.“ Tudíž jsem se rozhodnul – pokud jde o ně, že jim již více nic nedám. A když jsi mi napsal: „Řekl jsi mým poslům: „Cožpak váš pán nemá žádná vojska?“ (a) „Dívka, kterou mi dal není krásná“ – toto jsou Tvá slova, (ale) neříkají Ti pravdu, Tvoji poslové. Zda-li jsou vojska připravena, či nejsou – to mi řekl on sám. Jaký by byl důvod, abych se ho ptal, zda-li patří tato připravená vojska Tobě, či zda-li jsou to Tvoji koně? Ale neposlouchej je – své posly, jejichž dvě ústa lžou a které jsi poslal sem. Nebojí se a neříkají ti lži, aby unikli Tvému potrestání? Nyní jsi mi řekl: „Mé vozy byly dány mezi vozy (ostatních) vládců (a Ty) jsi je nemohl spatřit odděleně. Ponižil jsi je před zemí, která je u Tebe (a) neviděl jsi je odděleně. Avšak byly-li vozy zde či tam, (stejně) potřebovaly koně z mé země – všechno to byli moji koně. Když jsi mi poslal nádobu s olejem na pomazání hlavy té dívky, (pak) Ty jsi mi poslal (jen) jeden dar čistého oleje.“

Pravděpodobně ze Západního břehu Théb pocházejí fragmenty kanopických nádob, které se na přelomu 19. a 20. století př. Kr. dostaly do sbírek Egyptského muzea v Káhiře a jež se pojí se jménem Amenhotepa III., královského syna Mencheperrea a muže jménem Nebamon. V případě dvou žen se jistě muselo jednat o velmi významné příslušnice královského dvora, první z nich je v nápisech uváděna jako „velká královská manželka“ Nebet-nehet, zatímco druhou byla „královská manželka“ Henut. Jména obou dam byla zapsána v kartuších. Součástí královské rodiny musela být i další žena, jejíž jméno se bohužel nedochovalo, ale která se honosila titulem „dcera krále“. Dalších čtrnáct žen je označováno jako „králova ozdoba“. V některých případech následuje také jméno instituce, ke které příslušná dáma náležela a v pěti případech jsou připojeny i jejich přezdívky (např. paní Tausret je nazývána „ta, jejíž noci v Thébách jsou četné“).

O významu „velké královské manželky“ Teje hovoří i skutečnost, že kromě jejich vyobrazení na stěnách chrámů v Západních Thébách i Núbii (Solebu) jí Amenhotep věnoval chrám v Horní Núbii (Sedénze), kde byla zbožštěná královna uctívána jako samostatné božstvo. Teje se stala manifestací

bohyně Hathory, ale mohla být identifikována i s bohyněmi Maat či Tuaretou. Na její počet nechal v 11. roce své vlády Amenhotep v blízkosti středoegyptského Achmímu vybudovat umělou jezerní plochu (Redford 1984).

Královna Teje po celý svůj život kráčela ve stopách velkých předchůdkyň – královen počátku 18. dynastie, a stejně jako ony sehrála jistě významnou roli na poli domácí i zahraniční politiky. O její důležitosti svědčí i zahrnutí jejího jména do kompletní královské titulatury. Zahraniční politika Amenhotepa III. navázala na úspěchy z dob jeho předků, ale na rozdíl od nich se realizovala mírovou cestou a nikoliv prostřednictvím vojenských střetů. Na významu tak začíná nabývat diplomacie. Právě diplomatické korespondenci, která se zachovala v egyptské Tell el-Amarně (starověkém Achetatonu), vděčíme za poznání mnoha aktivit i samotné královny. Některé dopisy, které datujeme do období vlády Amenhotepova nástupce Amenhotepa IV. – Achnatona, totiž zřetelně odkazují na Teji jako garantku pravdivosti slov, která byla vyřčena mezi egyptským a cizími vládci. Dokonce jeden z Amarnských dopisů mitanského krále Tušratty je adresován přímo královně.

(EA 26) „Řekni Teji, paní Egypta: Takto praví Tušratta, král Mitanni: Mně se daří dobře. Nechtí i tobě se daří dobře. Tvému domu, Tvému synovi, nechť se daří dobře. Tadu chepé, mé dceri, Tvé snaše, nechť se daří dobře. Tvým zemím, Tvým jednotkám a všemu co Ti náleží, nechť se daří dobře. Ty jsi ta, která ví, že já osobně jsem vždy projevoval lásku k Mimmurejovi (= Amnehotepovi III.), Tvému manželovi a že Mimmureja, Tvůj manžel, na druhou stranu vždy prokazoval lásku mně. A věci, které bych napsal a řekl Mimmurejovi, Tvému muži, a věci, které by Mimmureja, Tvůj manžel, na druhou stranu napsal a řekl mně, (pouze) Ty, Kelija a Mane víte. Ale na druhou stranu Ty jsi ta jediná, která ví mnohem lépe než všichni ostatní věci, které jsme si říkali jen my (dva) navzájem. A nyní, Ty sama jsi řekla Kelijovi: „Řekni svému pánovi: Mimmureja, můj manžel, vždy prokazoval lásku tvému otci a přenesl ji i na Tebe, nezapomněl na svoji lásku vůči Tvému otci a nepřerušil poselství, která byla obvykle posílána, jedno za druhým. A nyní jsi to Ty, který nesmí zapomenout na lásku k Mimmurejovi, Tvému bratrovi. A ještě jí navš vůči Naphurerejovi (= Amenhotepovi IV.) a udržuj ji pro něho. Musíš pokračovat v posílání poselstev radosti, jednoho za druhým. Nepřerušuj je!“ Já nezapomenu lásku Mimmureji, Tvého manžela. Více než kdykoliv předtím, právě v tomto okamžiku ukazují desetkrát – více, více, více – více lásky Naphurerejovi, Tvému synovi. Ty jsi ta, která znáš slova Mimmureji, tvého manžela, ale neposlala jsi vše, co náleží k mému pozdravnému daru, které Tvůj manžel nakázal poslat. Požádal jsem Tvého manžela o sochy ze solidního litého zlata řka: „Nechť mi můj bratr pošle jako pozdravný dar sochy ze solidního litého zlata a ... ze zlata a pravý lapis lazuli“. Ale nyní Naphurereja, Tvůj syn, pokryl zlatem sochy ze dřeva. S ohledem na to, že zlata je jako prachu v zemi tvého syna, proč to činí takové problémy, že mi to tvůj syn nemohl splnit? A dále, požádal jsem o ... Cožpak je toto láska? Řekl jsem: „Naphurereja, můj bratr, se mnou bude zacházet desetkrát lépe než jeho otec“. Ale nyní mi nedal dokonce ani to, co mi obvykle dával jeho otec. Proč nepředložíš Naphurerejovi slova, která ty sama, svými vlastními ústy jsi mi řekla? Když mu je neřekneš a budeš potichu, může to ještě někdo vědět? Nechtí mi Naphurereja dá sochy z kvalitního zlata. Již mi nesmí způsobovat problémy Nechtí se ke mně chová 10× lépe, než jak to činil jeho otec, s láskou a důkazem cti. Nechtí tvoji vlastní poslové jdu pravidelně s posly Naphurereji, s 5ti ... k Juni, mé manželce, a nechť poslové Juni, mé manželky, přicházejí pravidelně k tobě. Nyní já ti posílám jako pozdravný dar X nádob na koření naplněných „sladkým olejem“ a 1 skupinu kamenů vykládaných zlatem.“

O pokračujícím vlivu královny Teje i po smrti jejího muže Amenhotepa III. hovoří i její přítomnost v novém hlavním městě, jež nechal založit její syn Amenhotep IV. - Achnaton a které navštívila ve 12. roce jeho vlády. O její návštěvě nás informují nejen oficiální královské záznamy, ale také vyobrazení v hrobkách významných soukromníků (např. v hrobce Huji). Na počest královny nechal Achnaton v Achetatonu vztyčit i nový chrámový komplex.

Kdy přesně královna zemřela, nevíme. Je ale pravděpodobné, že bezprostředně po své smrti byla pohřbena v blízkosti Tell el-Amarny. Když ale byl Achetaton v 1. či 2. roce vlády mladého krále Tutanchamona opuštěn, byly zřejmě královniny ostatky vyzdviženy a přesunuty blíže k tradičnímu pohřebišti panovníků Nové říše v Západních Thébách. Jméno zemřelé královny však bylo nalezeno na předmětech tvořících součást pohřební výbavy ve dvou různých hrobkách v Údolí králů - KV 22 a KV 55. První zmiňovaná hrobka - KV 22, určená původně za místo posledního odpočinku Amenhotepa II. - se posléze stala skrýší mumii příslušníků královské rodiny, které zde v roce 1898 našel Victor Loret. Které místo se nakonec stalo místem posledního odpočinku této královny, bohužel nevíme.

Literatura

Aldred, Cyril

1957 „The End of the el-Amarna Period“, JEA 43, s. 30-41.

1988 *Akhenaten: King of Egypt*, New York:Thames and Hudson Inc.

Bryan, Betsy

2000 „The Egyptian Perspective on Mittani“, v: Cohen, Raymond - Westbrook, Raymond (eds.), *The Amarna Diplomacy: The Beginnings of International Relations*, Baltimore - London:The Johns Hopkins University Press, s. 71-84.

Cohen, Raymond - Westbrook, Raymond (eds.)

2000 *The Amarna Diplomacy: The Beginnings of International Relations*, Baltimore - London:The Johns Hopkins University Press.

Freed, Rita E. - Markowitz, Yvonne J. - D'Auria, Sue H. (eds.)

1999 *Pharaohs of the Sun. Akhenaten - Nefertiti - Tutankhamen*, London:Thames and Hudson.

Hoch, James

2004 „The Names of the Three Foreign Wives“, v: Christine Lilyquist, *The Tomb of Three Foreign Wives of Thutmose III*, New Haven and London:Yale University Press, s. 329-336.

Kitchen, Kenneth A.

2004 „The World Abroad - Amenhotep III and Mesopotamia“, v: O'Connor, David - Cline, Eric H. (eds.), *Amenhotep III - Perspectives on His Reign*, Ann Arbor:The University of Michigan Press, s. 250-261.

Knudtzon, Jürgen A.

1907-1915 *Die El-Amarna-Tafeln*, Anmerkungen und Register bearbeitet von O. Weber und E. Ebeling, I-II, Leipzig: J. C. Hinrichs (reprint Aalen, 1964) [Vorderasiatische Bibliothek 2].

Meier, Samuel A.

2000 „Diplomacy and International Marriages“, v: Cohen, Raymond - Westbrook, Raymond (eds.), *The Amarna Diplomacy: The Beginnings of International Relations*, Baltimore - London: The Johns Hopkins University Press, s. 165-173.

Millet, N. B.

1988 „Some Canopic Inscriptions of the Reign of Amenhotep III“, GM 104, s. 91-93.

Moran, William L.

1992 *The Amarna Letters*, Maryland: Johns Hopkins University.

O'Connor, David - Cline, Eric H. (eds.)

2004 *Amenhotep III - Perspectives on His Reign*, Ann Arbor: The University of Michigan Press.

Redford, Donald B.

1984 *Akhenaten: The Heretic King*, New Jersey: Princeton University Press.

Reeves, Nicholas

1999 „The Royal Family“, v: Freed, Rita E. - Markowitz, Yvonne J. - D'Auria, Sue H. (eds.), *Pharaohs of the Sun. Akhenaten - Nefertiti - Tutankhamen*, London: Thames and Hudson.

Schulman, Alan

1979 „Diplomatic Marriage in the Egyptian New Kingdom“, JNES 38, s. 177-193.

Weinstein, James M.

2004 „The World Abroad - Egypt and the Levant in the Reign of Amenhotep III“, v: O'Connor, David - Cline, Eric H. (eds.), *Amenhotep III - Perspectives on His Reign*, Ann Arbor: The University of Michigan Press, s. 223-236.